

Akademiker och färdledare – två av mina roller i Kina

I slutet av 1978 beslöt kommunistpartiet att slå in på en annan väg än den som rått under Maos tid vid makten. Den nya öppenheten mot omvärlden gjorde att både det akademiska utbytet och turismen till Kina kom att förändras i grunden. Nya möjligheter öppnades både för oss västerlänningar och för kineserna.

TEXT OCH FOTO: BERTIL LUNDAHL

Den 12 september 1979 landade ett plan från Air France på Pekings flygplats. En av passagerarna var jag, som nu för första gången satte min fot på kinesisk mark. Mina studier i kinesiska hade jag inlett redan tio år tidigare, men vid den här tiden var studentutbytet mycket begränsat. Dessutom hade det legat nere 1966–1972 på grund av kulturrevolutionen, därför kunde det ta sin tid att få en studieplats. Enligt en artikel i *Åpans år – Årsbok om Kina* (1980) var jag en av de första tjugo svenskarna som studerade i Kina.

Pekings internationella flygplats har ju numera tre stora terminalbyggnader men 1979 fanns bara en relativt anspråkslös terminal som ännu står kvar. Då jag steg ner på plattan möttes jag av kulturattachén Lars Ellström och en representant från Språkskolan i Peking. Jag minns att vi passerade fält med höga solrosor längs vägen innan vi så småningom kom till Språkskolan, som låg i stadens nordvästra delar liksom ett flertal andra institutioner för högre utbildning. Även om Mao dött tre år tidigare så fanns jätteskulpturerna av honom fortfarande kvar på många av skolområdena.

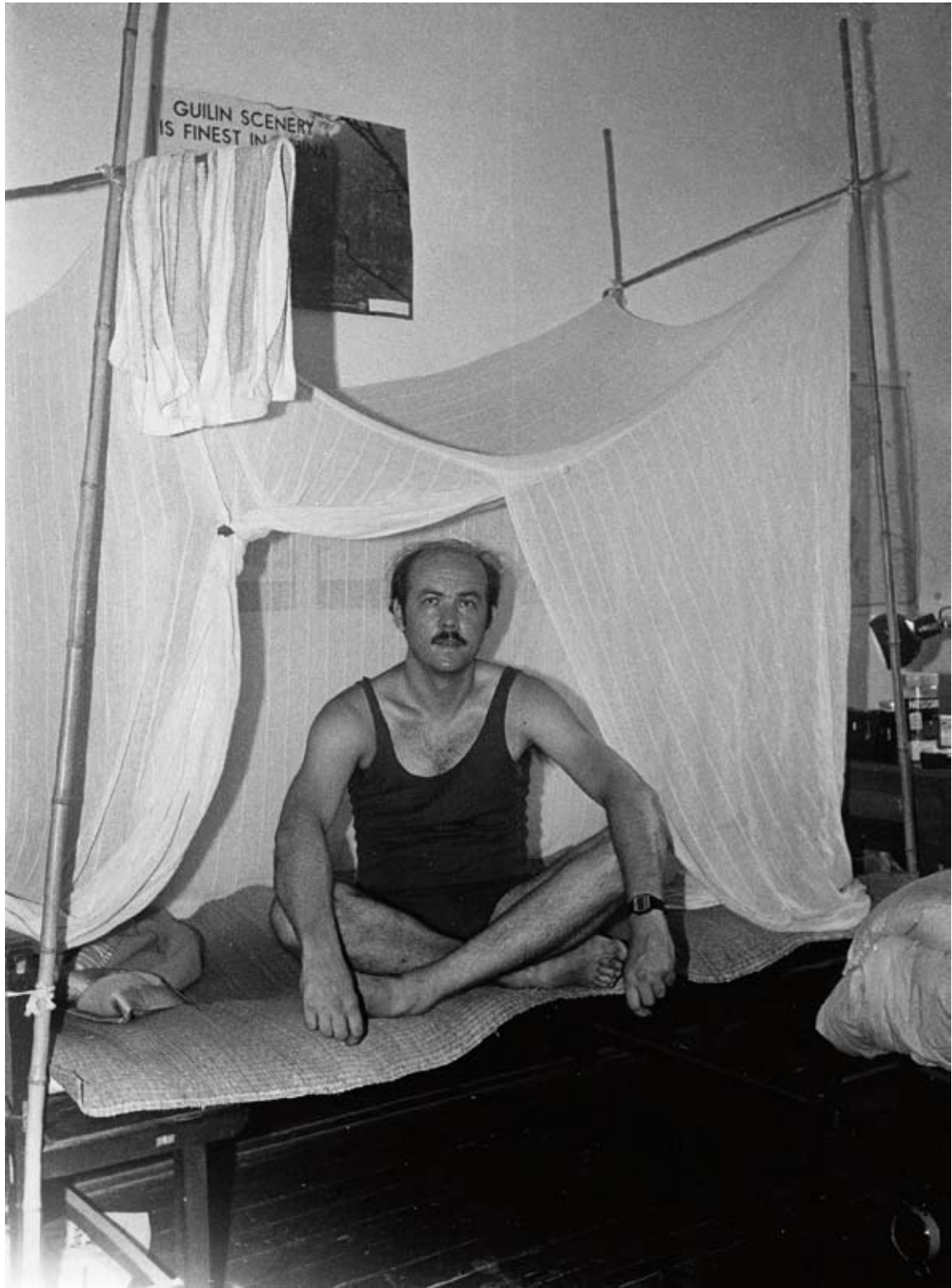
Vi var fem nya svenska studenter det här året och jag fick dela rum med en av dem, Tomas Nilsson, under mina drygt två veckor på skolan. Kinesiska rumskamrater fick man inte ha och skolan kändes mest som ett utlänningsghetto. Efter att ha genomgått prov bestämdes det att både Tomas och jag skulle skickas till Nanjinguniversitetet. Innan jag kom till Kina var min önskan att få studera i Peking, men jag blev snart tacksam över att ha hamnat i Nanjing i stället. Skolan i Peking låg en och en halv timmes buss- eller cykelfärd från centrum och luften var torr och dammig när man cyklade mellan åkrarna, som då ännu fanns kvar längs vägen. Staden kändes inte heller speciellt inbjudande med sina många murar både runt parlatsen och i gränderna.

Innan jag lämnade Peking hade jag varit i Vänskapsbutiken och köpt en ny svart cykel av märket Fenghuang (Fenix) för 202 yuan, vilket på den tiden motsvarade ca 600 kronor. Cykeln hade både lås och lyse – det senare visade sig vara mycket ovanligt. Men det hade sina fördelar, man hittade den lättare bland alla andra svarta utan lyse på cykelparkeringarna. Möjligen var det också en fördel att ha lyse eftersom de kinesiska städerna till skillnad från nu vilade i mörker på kvällen. De få bilarna tände och släckte sitt ljus omväxlande – för att spara på batteriet sades det. En annan förklaring jag hört senare var att man bländar andra bilister när man har ljuset på i mörkret och det ligger ju något i det...

Den 28 september var det dags för avresa från Pekings väldiga järnvägsstation. Vi var ett gäng västeuropéer och amerikaner från Språkskolan som steg på tåget vid 15-tiden och som anlände till Nanjing på förmiddagen dagen därpå (idag kan man åka snabbtåg som tar ca fyra timmar). Strax innan vi kom fram åkte vi över ett omtalat byggnadsverk, den stora bron över Yangzifloden, som kineserna var mycket stolta över eftersom utlänningar sagt att det inte gick att bygga en bro där.

Nanjing

Väl framme möttes vi av tre personer från universitetets utlänningsavdelning (waiban) som vi kom att ha mycket att göra med framöver. På universitetetsområdet inkvarterades vi i två byggnader speciellt avsedda för utländska studenter. Rummen var på bortåt 20 m², betydligt större än på Språkskolan, och här var det också möjligt att få dela rum med en kinesisk student. Efter att jag bott själv i drygt en månad flyttade en kinesisk filosofistudent, Chu Ping, in i mitt rum. Vi fick en mycket bra relation och under de kommande två läsåren lärde vi oss mycket av varandra.

*Bilden t.v.: Artikelförfattaren på sin säng med myggnätet uppsatt och lakanen utbytta mot stråmmattor på grund av bettan.
Bilden ovan: Interiör från de kinesiska filosofistudenternas rum.*

För Chu Ping var det ett lyft att flytta in i vårt hus, för till skillnad från andra kinesiska studenter fick han nu tillgång till värme på morgonen och kvällen under vintern. Men man fick ha överrocken på ibland eftersom temperaturen i rummet kunde sjunka till 11 grader när det var som kallast. Nanjing ligger söder om Yangzifloden så normalt fanns det ingen värme i bostäderna, vilket innebar att det knappt var några plusgrader inne när temperaturen kröper till som mest minus 12 grader utomhus. Eftersom vi hade tillgång till dusch med varmvatten i korridorerna fick vi ibland besök av frusna klasskamrater till Chu Ping. De kinesiska studenterna fick dela rum med ett flertal andra, som i lumpen här hemma – åtta personer per rum på grundutbildningen och fyra för forskarstudenterna.

Åt gjorde man som regel i stora matsalar. Det var möjligt för oss utlänningar att äta i de kinesiska studenternas matsalar – det var billigare där men också desto mer folk. Så vi åt som regel i den egna matsalen, där man kunde få

öl och allmänt sett lite bättre mat, även om utbudet då var betydligt torftigare än det är idag. Det blev mycket torkad kål på vintern. Men kylan kom vi inte ifrån så man fick äta väl påpälsad och med handskar när det frös till ute, något som också gällde på många restauranger ute på stan. Till favoritställena hörde Sichuanrestaurangen på Taiping Lu och en del ställen som serverade stekta knyten (guotie) eller kokta wonton. Den starka maten från Sichuan gjorde sig påmind en andra gång när man dagen efter satt och hukade på de gemensamma korridortoaletterna i vårt hus. Trots närmare två års träning lyckades jag inte bli vän med den hukande ställningen utan stapplade som regel ut från båset på mörra ben.

I och med att Kina just påbörjat sin reformpolitik och öppning mot omvärlden kom man att ta större hänsyn till våra önskemål både när det gällde studier och fritid än tidigare varit fallet. Åtminstone var det så på Nanjinguniversitetet, vars waiban förmodligen var den bästa att ha

Framträdande med sånger av Bellman och Taube vid en fest arrangerad av universitetet.

att göra med i Kina vid den här tiden. Både Tomas och jag ville slippa studera den officiella ideologin marxismen-leninismen, Mao Zedongs tänkande och i stället inrikta oss på kinesisk filohistoria. Det fick vi också, även om läroböckerna förstås hade en infallsvinkel på ämnet präglad av den rådande ideologin. Mycket handlade om huruvida klassiska filosofer skulle klassificeras som idealister eller materialister. Som väl var hade vi båda en ganska god grund i kinesiska språket hemifrån. Lärarna här talade nämligen inte någon oklanderlig rikskinesiska. Deras hemdialekter slog igenom mer eller mindre i uttalet och när de ibland citerade på klassisk kinesiska blev det inte lättare att förstå dem. En av våra tyska studentkamrater var helt ställd ibland på lektionerna och fattade knappt något.

Eftersom många varor var ransonerade eller svårtillgängliga vid den här tiden kunde det hända att någon lärare bad om hjälp med att köpa en flaska av den prestigefyllda spriten Moutai i Vänskapsbutiken. Till skillnad från nu,

då bara Pekings förkrympta Vänskapsbutik finns kvar, fanns det förr sådana butiker i ett flertal städer, inklusive Nanjing. Där kunde man som utlänning handla importerade varor eller svåråtkomliga kinesiska. Senare kom de att öppnas även för kineser, men i takt med att varuutbudet växte i andra butiker konkurrerades de ut och tvingades slå igen. Men under min tid i Nanjing var det fortfarande svårt att få tag i många saker och ”mei-you” (finns inte) ett vanligt svar när man frågade efter något i en butik.

En stor fördel med Nanjing var att universitetet låg i centrum av staden. Människorna kändes också vänligare än i Peking och mycket av folklivet skedde inför öppen ridå och inte bakom murar.

Folk satt på trottoaren och tvättade eller lagade mat och många bostäder vette mot gatan så att man kunde se in i dem.

Idag har tempot ökat i de kinesiska storstäderna men då skedde allting i maklig takt. Det tog lite tid att anpassa sig men det gick, även om man kunde känna en viss irritation ibland när man inte kom fram i den takt man ville på trottoarerna eller bland alla cyklarna på gatorna. Ett av mina första ljudminnen från Nanjing var det ständiga plingandet från cyklarna och tutandet från de få motorfordonen när jag gick ut på stan den första kvällen. Eftersom fotgängare ibland gick ut i gatan utan att se sig för, var det fortfarande fordonen som skulle varna för att de kom. Ett annat oförglömligt minne är det klickande ljudet som hördes när man steg in på banken för att hämta ut pengar. Ljudet kom inte från tangentbord till datorer utan från de kulramar som då fortfarande var vanliga på bankerna.

Nanjing var en bra utgångspunkt för resor eftersom det finns gott om intressanta platser inom någorlunda räckhåll därifrån. Waiban fixade som regel biljetter till oss när

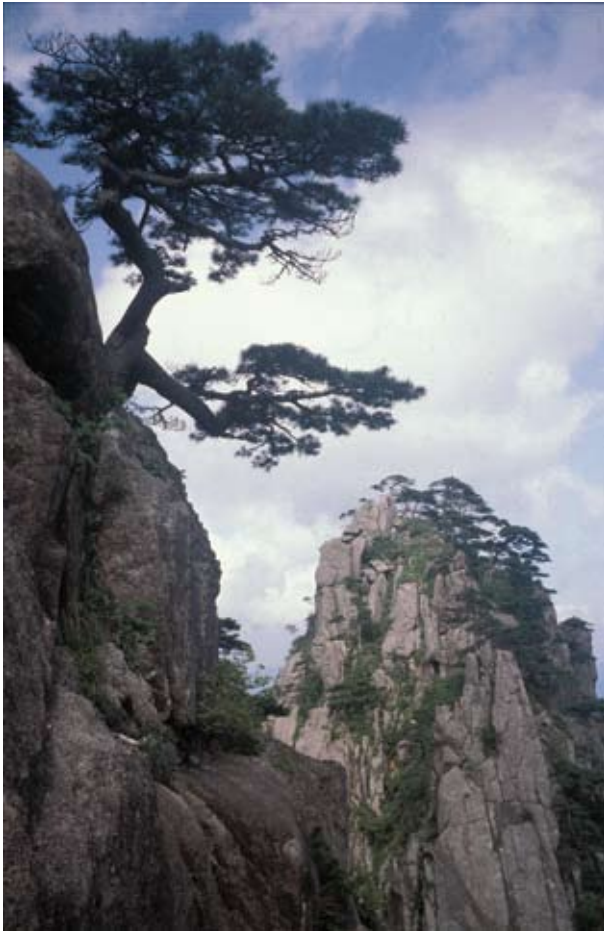
Chu Ping och två andra filosofistudenter vid en middag på stan. Han betas av de två äldre att visa att han klarar av spriten.

vi reste från Nanjing, så vi slapp de långa köer man kunde hamna i på järnvägsstationerna på andra platser. Den tidens tåg, som drogs av diesel- eller ånglok, var förstås mycket långsammare än dagens snabbtåg som susar fram i drygt 300 km/tim. Jag minns med en viss nostalgi låten ”Xi yangyang” (Full av glädje) som förr spelades i högtalarna på tåget när man full av förväntan anträdde sin resa. Vi reste nästan alltid i hård klass, vilket på nattåg innebar att man delade den öppna kupén med fem andra personer med sängar i tre våningsplan. Det blev många givande möten under dessa resor för folk var nyfikna på utlänningar som då var en sällsynthet i Kina. Nackdelen för den som hade problem med luftrören var att det bolmadades friskt på tågen, till skillnad från nu då rökarna är förpassade till änden av vagnarna. Ett annat alternativ var att åka långfärdsbuss, som på ett sätt var ännu mer spännande än tåget eftersom bussarna körde in i byarna på landet så att man verkligen fick se folklivet på nära håll liksom grisar och höns som promenerade på gatorna. Ibland hade folk

med sig fjäderfän ombord. Jag minns att till och med på ett förstaklass tåg till Hongkong kunde jag höra och skymta en höna som stack upp huvudet ur en väska på golvet vid platsen bakom mig.

De resmål som ändå gjorde allra djupast intryck på mig var de berg som vi besökte. Det var inte bara en mäktig naturupplevelse med molnhav, vattenfall, soluppgångar, säregna klippor och träd. Många berg är också religiösa kultplatser, främst buddhistiska eller daoistiska, med tempel som värddas av munkar och nunnor. Flera av dessa berg hade just öppnats för besökare efter kulturrevolutionens härjningar när jag kom till Kina. Några av mina favoritbilder från den här tiden tog jag när jag besteg berg som Jiuhua shan, Tai shan och Huang shan under våren och sommaren 1980.

Förutom våra resor på egen hand ordnade universitetet också gruppresor för oss utländska studenter under vinter- och sommarloven. I februari 1980 när vi åkte till sydvästra Kina passerade vi ett snöigt Guizhou innan vi

Det natursköna Huang shan är bl.a. känt för sina tallar, som växer nästan direkt ur klipporna.

morgonen därpå kom till den eviga vårens stad Kunming med sina blommande rapsfält och nyutslagna kamelior. Vi hann också med att besöka Sichuan innan vi återvände till Nanjing med båt på Yangzifloden genom De tre ravnerna, som då ännu inte hade exploaterats. Vi hann också med en resa längs Sidenvägen och två specialresor för oss filosofistudenter, däribland en som gick till Konfucius och Mencius hemtrakter i Shandong. Hade vi studerat i Kina några år tidigare, då dessa filosofer betraktades som hopplost förstockade och reaktionära, hade vi knappast kommit dit. Vi utländska studenter fick också åka ut på landsbygden utanför Nanjing och hjälpa till med att tröska och stacka kornhalm, en sista rest av Maos politik från 1968 som officiellt gick ut på att skicka studenter till landet för att lära av bönderna. För oss var det ett intressant inslag i

utbildningen som varade i tre dagar men för de kinesiska studenter som skickats ut av Mao kunde det handla om tiotalet år innan de kunde återvända till städerna.

Vi fick också vara med på en rättegång där två unga män dömdes för mord. Det var väl främst ett sätt att demonstrera att Kina nu hade ambitionen att bli en rättsstat efter drygt två decennier med rättsväsendet i en obetydlig roll. Men som framgick av mina artiklar i *Kinarapport 1/2010* är vägen till ett rättssamhälle fortfarande lång.

Skolan ordnade också så att vi fick se filmer, idrottsevenemang och gå på konserter. Det arrangerades även fester, där vi utlänningar förväntades uppträda och musicera. Själv gjorde jag några musikaliska framträdanden, men det jag minns framför allt förutom amerikanskan som framförde ”Den berusade konkubinen” (se omslaget på *Kinarapport 1/2012*) var Vikram Seths tolkning av Tangpoesi, som han sjöng med hjälp av indisk ragamusik. Han framstod som mycket begåvad redan då och kom ju sedan att bli en mycket framgångsrik författare med verk som *En lämplig ung man* och *Kärlekens musik*.

Efter att ha tillbringat det mesta av sommaren 1981 på resande fot lämnade jag Nanjing den 8 augusti. Staden är känd som en av Kinas tre ugnar (de andra är Wuhan och Chongqing) på grund av de fuktiga och heta somrarna med temperaturer uppåt 40 grader. De sista dagarna där sov jag på stråmattor i stället för lakan och duschade kallt åtta gånger om dagen, ändå blev jag snabbt svettig igen.

Färden hem gick från Peking med transsibiriska järnvägen till Moskva och sedan vidare via Östberlin till Malmö. Under de nio dagar det tog hann jag uppleva några fruktansvärt otrevliga möten med ryska tjänstemän, som stod i stark kontrast till det vanligen vänliga eller korrekta bemötande som jag mött i Kina. Till skillnad från de bufflar man förr mötte bland öststaternas tjänstemän har jag under alla de år jag åkt ut och in i Kina aldrig blivit illa bemött eller ens tvingats öppna en väska när jag passerat gränsen. Som väl var delade jag kupé med några trevliga äldre ryssar också under min hemresa, som gjorde att minnet därifrån inte enbart blev negativt.

Forskningsresan 1987

Det kom att dröja sex år innan jag återkom till Kina, nu som doktorand med inriktning på filosofen Han Fei Zi. Tack vare Vitterhetsakademiens utbyte med Samhällsvetenskapsakademien fick jag en månads vistelse betald i Peking våren 1987. Till gästforskarstatusen hörde också

Filosofilärare Yan Tao tar de sista stegen upp till toppen av berget Tai shan.

en privatchaufför som körde mig till olika ställen om jag önskade. Eftersom hans släktingar bodde öster om stan var vi båda överens om att ett besök vid Qingkejsarnas östra gravområde 12 mil från Pekings centrum var ett lämpligt besöksmål. Medan han träffade slakten vandrade jag runt i gravområdet, där bland annat kejsar Qianlongs och änkekejsarinnan Cixis gravar finns. Gravarna hade plundrats av en krigsherre på 1920-talet, sedan han stängt av området under förevändning att genomföra en militär manöver. Jag fick också tillfälle att på nytt besöka Konfucius hemstad Qufu, som nu hade börjat leva upp igen i takt med att den gamle filosofen åter börjat komma i ropet.

Som väl var kunde jag förlänga min resa en månad genom medel från Carl Fredrik Lyngbys donation, vilket gjorde att jag fick möjlighet att återse min rumskamrat och gamla lärare i Nanjing. Vid den här tiden var möjligheterna för kinesiska forskare i Kina att närvara vid internationella konferenser och att få tag i utländsk litteratur fortfarande mycket begränsade, vilket gav mig som utlänning

en privilegierad ställning. Efter vistelsen i Nanjing kunde jag fortsätta min resa till Hongkong, Taiwan och Japan och samla material som inte var tillgängligt för kinesiska forskare. Mina språkkunskaper var också en tillgång. Vid den här tiden hade kinesiska forskare som regel mycket begränsade kunskaper i främmande språk. Därför kunde min doktorsavhandling, som blev klar 1992, tillföra både nya perspektiv på verket *Han Fei Zi* och en uppdatering av det internationella forskningsläget kring det.

Dags för en ny bransch – turismen

Mitt arbete som forskare och lärare vid universitetet fortsatte fram till 1998, men redan 1989 tvingade min ekonomiska situation mig att även söka andra inkomstkällor. Därmed kom jag in i den bransch, turismen, som jag sedan arbetat inom i större eller mindre utsträckning fram till idag.

Det var meningen att min första resa som färdledare skulle gå till Mongoliet och Kina, men den kom att ställas in på grund av massakern den 4 juni 1989 i Peking. Eftersom jag

inte var anhängare av någon turistbojkott mot Kina kom jag i stället att leda min första resa i september samma år. Det fanns mycket få turister i landet då och fortfarande vaktades Himmelska fridens torg och vissa strategiska platser av militärpolis. Till min förvåning var en del av de kineser jag mötte väldigt frispråkiga om vad som hänt, även i sällskap med andra kineser, som annars skulle ha kunnat vara potentiella angivare. Massakern blev förstas ett dråpslag mot turismen som hade börjat ta fart under 1980-talet, men också för de svenska resebyråer som sysslade med Kina. Sedan ökade resandeströmmen succesivt och det blev ytterligare några resor för min del i början av 1990-talet innan jag gjorde ett uppehåll fram till 1998.

Nytt för min del var att de flesta resorna inrikes gick med flyg och att standarden på hotellen var klart bättre än den man mött som student. Numera består de kinesiska flygbolagens flottor av plan från Boeing och Airbus men för ca tjugo år sedan var det som regel ryska Tupolev Tu-154 som gällde, ett plan som haft en viss tendens att vara inblandat i olyckor. Sätena kunde vara lösa och serveringsgången var ganska smal, åtminstone för de basketbollspelare från Harlem Globetrotters som jag delade plan med en gång. Eftersom deras ben stack ut i gången fick de resa sig varje gång serveringsvagnen körde förbi.

Tyvär var punktligheten vid den här tiden mycket sämre än idag. Långa förseningar var ganska vanliga. Värst var det när vi blev försenade två dagar i Xi'an med lång väntan på flygplatsen båda dagarna. Till slut fick vi gå ombord på ett plan, men efter en stund lastades bagaget ur och vi uppmanades att gå in och vänta igen för att andra grupper skulle ha planet. Vi vägrade lämna det och sedan följde ett långt psykkrig som slutade med att vi kunde lämna Xi'an och hinna med att se vad vi skulle på nästa anhalt Guilin också. Utan vår motståndskamp hade vi fått vänta än längre med gav en representant för lokal resebyrå.

Service var på sina ställen vid den här tiden undermålig, och därför passade jag på att tala ut om problemen inom turismen med tidskriften *Zhengming* i samband med att vi besökte Hongkong. Den lästes också på hög nivå i Peking och det var min förhoppning att man där skulle komma till insikt om hur det kunde fungera i branschen. När jag återvände som färdledare 1998 hade servicenivån utvecklats mycket, inte minst på grund av den hårda konkurrensen. Det mesta fungerar väldigt smidigt idag och det är sällan några problem att samarbeta med de lokala resebyråer vi anlitar på plats.

Det största problemet på senare år orsakades av SARS-epidemien, som de kinesiska myndigheterna mörkade under lång tid. Själv skulle jag ha lett en rundresa i Kina på våren 2003, men den fick avbrytas direkt efter att vi kommit till Peking sedan även huvudstaden kommit upp på listan över platser man inte borde besöka. Vi var säkert en av de sista grupperna som lämnade eftersom vi åkt transsibiriska järnvägen till Peking. Det var först när vi kom till Mongoliet som vi fick besked att resan skulle avbrytas i Peking. För alla som jobbade med turism i Kina blev SARS ännu ett hårt slag.

När SARS-krisen var över ökade resandeströmmen till Kina igen och nådde en topp 2007 innan de ekonomiska kriserna började avlösa varandra här i väst. För Kinas del är problemet inte så stort eftersom den inhemska turismen har ökat starkt under senare år. Inte minst under de s.k. gyllene veckorna då de flesta kineser är lediga kan det vara synnerligen trångt på de främsta resmålen. I samband med nationaldagen ifjol hade t.ex. Förbudna staden 180 000 besökare under en dag. Kontrasten mot hur det var under min tid i Nanjing är stor, för då hade de flesta kineser få eller inga erfarenheter av något annat än sin hembygd. För kineserna är det förstas positivt att de nu har möjlighet att resa i sitt eget land, men det innebär också att det stundtals blir väldigt mycket folk på de populäraste resmålen. Detta, tillsammans med den kolossala ökningen av antalet fordon i storstäderna med trafikstockning som följd, är de största nackdelarna jämfört med hur det var för ca ett decennium sedan. Det hindrar inte att det fortfarande är spännande att besöka Kina, inte minst på grund av de snabba förändringarna från år till år.

LÄS- OCH LYSSNARTIPS

Annika Söderman-Wirén, ”Studentutbyte med Kina” i *Apans år – Årsbok om Kina* (1980) s. 71–73.

Musiken till ”Xi yangyang” finns på <http://video.travelchinaguide.com/music/full-of-joy-000463.htm>

Bertil Lundahl är fil.dr i sinologi och har varit lärare, forskare och kursledare vid Institutionen för östasiatiska språk i Lund 1972–98. Han har skrivit ett stort antal artiklar om Kina för *Nationalencyklopedin*, lett ett 90-tal resor till Kina och har sedan 2004 varit redaktör för *Kinarapport*.

*Bilden överst t.b.: Min privatchaufför på CASS med sin Nissan (1987).
Bilden t.b.: På väg ombord på ett Tupolev-Tu 154 i Xi'an (ca1990).*

